

Hatodik díjazott

IMREH ISTVÁN

által a székely falu írásbeliség- emlékeinek feltárása

MAGYAR ÖRÖKSÉG

Imreh István (*1919 Sepsiszentkirály, +2003 Kolozsvár)

A két hely és a két időpont jelzi a huszadik századi erdélyi és magyar társadalom kutatásának egyik legkiemelkedőbb és legsokoldalúbb egyéniségének életútját.

Elvesztésének közelsége ellenére is biztosan állíthatjuk, hogy bár igazi élethivatása a történeti kutatás volt, de a gazdaságtudomány, a történeti statisztika, a néprajz, a magyar nyelvtörténet, a szociológia, a jogtudomány, az ökológia úttörő művelőjeként is örökre beírta nevét a magyar tudománytörténetbe. Teljesítményét, örökségét különösen értékesé teszi, hogy bár rendkívül nehéz életutat rótt rá a sors, a mostoha körülmények ellenére is töretlen kedvvel, leleményességgel végezte szolgálatát, miközben páratlan embersége, közösségi felelősségvállalása, segítőkészsége önmagában is mindenkor példa, útmutatás. Ez az emberi alkati tulajdonság tette kora egyik legkiválóbb egyetemi nevelőjévé. Az erdélyi magyar tudományosságnak azt az örökségét közvetítette a mai egyetemes magyarság számára, amely Kővári Lászlótól, Jakab Elektől, Kelemen Lajostól eredt, s amely a székelység és Erdély tradícióját nemzeti és európai távlatokba foglalta. Noha életművét folyamatosan nehéz helyzetben, rendkívüli elzártságban, elszigeteltségben alkotta, munkássága a legmagasabbak közé emelte a történész Tagányi Károly, Domanovszky Sándor, Szabó István, Hajnal István, Wellmann Imre, az etnográfus Tálasi István, a művészettörténész Balogh Jolán, vagy Entz Géza, a jogtörténész Bónis György mellett látjuk a helyét.

A háromszéki, székely katonarendű família, amelybe beleszületett nagy politikai, gazdasági, társadalmi válságot élt át születése, gyermekkora idején. A kisebbségben, igazságban küzdő szülőktől nagyszerű erkölcsi örökséget kapott. Szinte erejükön felül gondoskodtak iskoláztatásáról. A kolozsvári Unitárius Gimnázium, Kollégium alapozta meg szerteágazó műveltségét, tehetségét. Kamasz gyermekként rajz- és festői készségével tűnt ki. Önálló képzőművészeti kiállítása nagy sajtóvisszhangot váltott ki, Erdély új Barabás Miklósát vélték benne

felfedezni. Az atyai szigor és féltés mégis kereskedelmi középiskolába íratta. A harmincas évek végén kereskedelmi magántisztviselőként vált Sepsiszentgyörgy egyik megbecsült gazdasági szakemberévé.

Amikor 1940 őszén Kolozsvárott újra megnyitotta kapuit a Ferencz József Tudományegyetem, a Közgazdaságtudományi Karra iratkozott be. Mint egyetemi polgár szaktárgyai tanulmányozása mellett Kelemen Lajos védszárnyai alatt történeti kutatásokba kezdett, de egyúttal bekapcsolódott egyetemi társaival a kortársi társadalom vizsgálatába. Az Erdélyi Tudományos Intézet támogatásával falukutatásokat végző kutatócsoport tagjaként tevékenykedett, hogy gazdasági, társadalmi, történeti ismereteit a kortársi valósághoz viszonyíthassa.

1943-tól az Erdélyi Tudományos Intézet gyakornoka, majd gazdaságtörténeti doktorátusa után munkatársa, s végül igazgatója lett. Amíg reményleni lehetett, hogy az erdélyi/romániai magyarság fenntarthatja nemzeti keretekben szerveződő gazdasági intézményeit, a kolozsvári Vitoria szövetkezet vezető közgazdászaként is tevékenykedett.

A Bolyai Tudományegyetem megszervezésétől részt vett az oktatásban. Előbb a Jog- és Közgazdaságtudományi Karon volt előadó tanár, majd 1950-től a történelem szakon tevékenykedett. Egyik szervezője és vezetője volt a híres Móricz Zsigmond Kollégiumnak. A két kolozsvári egyetem kieroszakolt egyesítése után 1983-ig, nyugalomba vonulásáig a historikus előadói kar tagja maradt. Emellett a Román Tudományos Akadémia kolozsvári Történeti Intézetének is egyik kiváló kutatója volt. 1950-53 között az Erdélyi Múzeum Egyesület levéltárának megbízott igazgatója is volt, mígnem ennek az intézménynek is beolvadás lett az osztályrésze.

A hatalom "jóindulatát" jelezheti, hogy bár a magyar társadalom-, agrár-, gazdaságtörténet, az erdélyi székely falu históriájának legkiválóbb újkori kutatójává vált, többnyire az európai egyetemes történet előadását rótták feladatául, és noha képesítése, egyetemi rangja, tudományos felkészültsége átlagon felüli volt, a professzori kinevezésektől az egyetemi felterjesztéseket mellőzve a legfelsőbb politikai vezetés (személy szerint Elena Ceausescu) ismételten elütötte.

Imreh István a históriában mondhatni valójában új világot teremtett, fedezett fel. A falusi

közösségek, a közösségi autonómiák történeti múltját tárta fel. Felfedezései európai távlatokból szemlélve is pótolhatatlanok. A falusi, községi öngazgatás változásokkal dacoló, bűvópatakszerűen felvillanó, eltűnő emlékeit nemcsak összegyűjtötte, elemezte, de az európai demokratikus közélet fejlesztése számára példaként, történeti tapasztalatokként is felmutatta. Feltárta a környezetgazdálkodás, az ökológia középkorba visszanyúló tradícióját. Gondos szövegközlései a magyar népi írásbeliség elfeledett sok évszázados gyakorlatát, emlékeit is feltárták. A plébániai és a parochiális iskolák egykori betűvetői a mindennapok élő nyelvét örökítették meg. Imreh István érdeme, hogy európai örökségünk ezt az ágát egyre jobban megismerjük, felfedezzük.

A székely falutörvények, A rendtartó székely falu és A törvényhozó székely falu egyszerre voltak korszakalkotó felfedezések és feledhetetlen, a szépirodalmi művek olvasottságával vetekedő könyvsikerek. Könyveinek értekező prózája is kulturális örökségünk legértékesebb szövegei közé tartozik. Az általa közölt okmányok az erdélyi és a régi magyar nyelv szépségeit, kifejező erejét örökítik reánk. Nyelvi, nyelvtörténeti, etnográfiai értékeik mellett az ember, a közösség, a táj kapcsolatát új történeti aspektusból világították meg ezen könyvei. A történeti adalékok mind az autonómiák, mind az ökológia kérdésében aktuális, egyetemes érvényű üzenetet hordoznak, útmutatóul szolgálnak, biztató például kínálják magukat a mai mindennapok politikai, közéleti cselekvéseiben is.

Tanulmánykötetei Erdély és a Székelyföld társadalom-, gazdaság-, agrár-, technika-történetét új, az egyetemes európai és magyarországi összefüggéseiben láttató munkák. Minden korábbi kutatást messze meghaladt, nyomában a hazai dunántúli, felföldi viszonyokat is jobban megértjük, helyesebben értelmezhetjük. Kutatómunkájában nagy segítséget kínált számára gazdaságtudományi, matematikai, statisztikai iskolázottsága. Szemléletével, módszertani felkészültségével szolid eredményeket alapozott meg. Továbbfolytatásra ösztönöznek módszertani, szemléleti újításai.

Embersége, bátorsága, politikai ügyessége mutatkozott meg abban, hogy meghurcolt pályatársait igyekezett visszavezetni a kutatásba. Elévülhetetlen érdeme, hogy a Márton Áronnal együtt perbe fogott, meghurcolt Venczel József mellett kiállt, elfogadtatta a román szakkutatókkal, munkálkodását biztosította, majd halála után hagyatéka jelentős részét segítette megjelentetni.

Nagy szerepet vállalt, hogy az erdélyi és a romániai magyar társadalomkutatás jeles, értékes kutatásai újra megjelenhessenek, és a kutatástörténeti tradícióhoz méltó módon, szervesen újra megindulhasson a magyar nyelvű közösségek szociológiai vizsgálata, és az eredmények mihamarabb hozzáférhetővé válhassanak.

Munkássága európai jelentőségéhez képest alig szólalhatott meg nemzetközi fórumokon, konferenciákon, kongresszusokon, ha azonban szóhoz jutott, mondandója maradandó visszhangot váltott ki.

Nagyon sokat tett azért, hogy román kollégáival megismertesse a magyar kutatások eredményeit, és megértesse a magyar társadalom-, gazdaság-, agrártörténet sajátosságait. Ebbéli missziójának egyre több eredményét tapasztalhatjuk. Örökségének szerves része etikai magatartása, példaadása. Kutatói, közéleti tevékenységét az önzetlen szolgálat, a feltétlen tisztesség, a keresztényi szelídségű szeretet és az igazságon alapuló fegyelem irányította. Személyes helytállását bizonyítja egyfelől a hajlott korú kollégáinak nyújtott önfeláldozó társszerzői segítség, másfelől az a heroikus küzdelem, amelyet a saját gyógyíthatatlan betegségével folytatott. Hanyatló egészsége, csökkenő ereje ellenére, romlott kórállapotában is folyamatosan dolgozott, amíg az egyáltalában lehetséges volt.

Nem véletlen az sem, hogy 1944. március 19. után kísérletet tett, mint annyi más kolozsvári egyetemista, az ellenállásra, majd kivette részét az üldözött és veszélyeztetett emberek mentéséből.

Munkásságát 1977-ben tiszteletbeli tagsággal ismerte el a Magyar Néprajzi Társaság. Elnyerte a Román Tudományos Akadémia Nicolae Balcescu-díját. A Magyar Tudományos Akadémia 1991-ben külső tagjai sorába választotta. A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem díszdoktori címmel tisztelte meg. A Debreceni Egyetem és a Pécsi Egyetem történeti, illetve néprajzi tanszékei vendégprofesszorként hívták meg. Egykori kurzusai ma is legendaként élnek.

Bár főként a XVII. és XVIII. századdal foglalkozott, jól ismerte a XIX. század fejleményeit, XX. századi következményeit. Előadásaiban mindig figyelmeztetett, mit köszönhet népünk a szabadelvű, demokratikus átalakulásnak, a pallérozott polgári törekvéseknek, és mit veszített akkor, amikor a társadalmi, gazdasági szükségszerűségeket, az entikus és a közösségi

érdekeket figyelmen kívül hagyó szabadosság képviselői ragadták magukhoz a kormányzati hatalmat. Profétikus szavai útmutatást, eligazodást kínáltak a rendszerváltás vajúdo folyamataiban is.

Talán szimbolikus, hogy a Magyar Néprajzi Társaság és folyóirata az alapítás centenáris évfordulóját 1989-ben, illetve 1990-ben többek között életműve értékelésével ünnepelte. Hogy érdemi változás van születőben, Wellmann Imre magisztrális tanulmánya jelezte. A magyar földközösség kérdését tekintette át Tagányi Károlytól Imreh Istvánig, helyreigazította azokat a tévedéseket, amelyeket a dogmatikus korszakban elkövettek.

Amikor hálával gondolunk Imreh Istvánra és örökségére, a zsoltárával kell, hogy reménykedjünk, hogy nem jönnek pogányok örökébe!

Filep Antal
néprajztudós

Életrajz

Imreh István (*1919. szeptember 12. Sepsiszentkirály, +2003. január 31. Kolozsvár) történész. 1941-1944: a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetemen tanul. 1943-1944: az Erdélyi Tudományos Intézet ösztöndíjasa, 1945-1946: tanársegéde, 1946-1948: aligazgatója, 1948-1983: a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem tanára. 1983-tól nyugdíjas. Főbb művei: *Székely falutörvények* (1947), *Majorsági gazdálkodás a Székelyföldön* (1956), *A rendtartó székely falu* (1973), *Erdélyi hétköznapiak* (1979), *Erdély változó társadalma* (Csetri Elekkel, 1980), *A törvényhozó székely falu* (1983), *Székelyek a múlt időben* (1987), *A fejedelmi gazdálkodás Bethlen Gábor idejében* (1992), *Kászonszéki krónika 1650-1750* (Pataki Józseffel, 1992), *Látom az életem nem igen gyönyörű. A madéfalvi veszedelem jegyzőkönyve* (1994), *Erdélyi néptörténeti rajzolatok* (1990), *Erdélyi eleink emlékezete, 1550-1850* (1999).